

(Sanal) Bir Kedim Bile Yok

Ayhan SOL
ODTÜ Felsefe Bölümü

Siz de benim gibi insan türünün en gelişmiş örneklerinden (yani büyük bir kentte yaşayan, yoğun bir iş yaşamı olan, çok seyahat eden, gece hayatını seven, her türlü kıl, tüy ve börtü-böceğe alerjisi olan, vs.) bir hayvan severseniz, kendinize sanal bir ev hayvanı satın almak yapacağınız en iyi iştir. Bence bu sanal hayvanlar çağdaş insanın, gerçek kentlinin hayatını zenginleştiren, ona bir başka “canlının” sorumluluğunu taşımanın hazzını tattıran ideal varlıklar. Kendi nedenlerimi şöyle sıralayabilirim. (1) Sanal olarak kedi ve köpek gibi geleneksel hayvanlardan birine sahip olabileceğiniz gibi dünyanın gelmiş geçmiş en yırtıcı hayvanı olan *tyrannasourus-Rex* gibi bir hayvan, hatta dünyada var olmamış ve var olması da neredeyse olanaksız bir canlı edebilirsiniz. (Piyasada gerçekten bu denli çeşit var mı bilmiyorum ama eğer yoksa bu üreticilerin bunu şimdiye kadar akıl edememelerinden kaynaklanıyordur, yoksa olanaksız olduğundan değil.) (2) Bu hayvanların bakımı çok kolay. Kuşkusuz onları besleme, okşama, vs. saatlerine hala dikkat etmeniz gerekiyor (gerçi bunun için de elektronik ajandanıza bir uyarı ekleyebilirsiniz) ama yoğun iş yaşamınızı buna göre kolayca planlayarak sorunu çözebilirsiniz. Akşam gezmesine giderken onu da yanınıza alarak gerektiğinde besleyebilir, okşayabilir, daha her ne gerekiyorsa yapabilirsiniz. Eğer seyahate çıkıyorsanız, onu bırakacak bir yer aramak zorunda değilsiniz çünkü onu yanınıza alabilir, otobüste, uçakta ya da arabanızda giderken onunla ilgilenebilirsiniz. (3) Beslemesi kolay olduğu gibi temizliği de kolay. Kakası kokmaz, bulaşmaz. Evi havalandırmak veya koku giderici almak zorunda değilsiniz. Kafesini, yuvasını, akvaryumunu temizlemek zorunda değilsiniz. (Bu su sıkıntısında bir de onun suyunu düşünmek zorunda değilsiniz.) Elektrik kesilse bile pilleri

olduğu için sorun yaratmaz. (4) Hayvanınızı (sanırım) istediğiniz gibi programlayabilirsiniz (eğer üreticiler bunu düşünmedilerse bu onların eksikliği). (5) Eğer hayvanınız ölüverirse bir yenisini (eğer isterseniz aynısını) alırsınız. Hatta belki yeniden canlandırma (“re-animasyon”) düğmesi varsa (eğer yoksa bu olanaksızlıktan değil üreticinin size bir tane daha satma isteğinden kaynaklanıyordur) ona basıp hayvanınızı yeniden yaşama döndürebilirsiniz. (6) Yavrulaması ve dolayısıyla yavruların bakımı ya da onlara yer bulma gibi bir derdiniz de yok. Başka canlılar ona zarar veremez. Onlarda başka canlılara (diğer sanal hayvanlarınıza) zarar veremez. (Sanırım hayvanları çok sevenler bunlarda bir ev dolusu alsalar bile çok sorun çıkmaz.) Birisi kapınıza bunlardan birini bırakıp kaçsa (kendi bakmadığı için) ona bakmanız sorun olmaz. En kötü ihtimalle alıp çöpe atarsınız ya da birine hediye edersiniz. (7) Çocuğunuzun bir hayvanın sorumluluğunu taşımasını öğrenmesini sağlayabilirsiniz. Kıl yumağı, baş belası başka bir canlı yerine bu hayvanlardan edinmek için benim düşünemediğim onlarca başka neden bulabilirsiniz.

Yukarıda yazdıklarım size şaka gibi gelebilir ama değil. Yani en azından birçok insanın bunu şaka olarak görmediği açık çünkü en azından bir dönem bu sanal hayvanlar, özellikle en gelişmiş ülkelerde peynir ekmek gibi satılıyormuş. Doğrusu bana da çok makul geliyor. Bence bunlar modern (post-modern ya da her neyse) yaşam tarzına en uygun hayvanlar. Diğer ev canlılarına göre (bu sanal varlıklar bitkilerin de yerini alabilir ve almalıdır) başka üstünlükleri de var. Her şeyden önce etik açıdan sorunsuzlar. (Bugünlerde biliyorsunuz her şeyin etik olmasına özellikle önem vermeye başladık. Onun için içinizi rahatlatmak amacıyla bir felsefeci olarak size

lazım olacak gerekçeleri de sunuyorum.) Ev hayvanlarının yarattığı bir sorun bunların bakılmayarak sokağa atılmalarıdır. Bu da başımıza sokak hayvanları sorununu çıkarır. Bu yaratıklar çok hızlı üredikleri için çok çabuk çoğalırlar. Bu çoğalma bazı hastalıkların yayılmasına, halk sağlığını tehdit etmesine yol açar. Bu durumda ya bu hayvanları öldürecek (maazallah o zaman da bazı hayvan hakları savunucularıyla başınız belaya girer, zaten hayvanları gereksiz yere öldürmek etik değildir) ya da bu hayvanları kısırlaştıracaksınız (bu da çok pahalı bir iş ama pahalı olmasa da etik sayılmaz çünkü iyi bir şey yapayım derken bu hayvanların soyunu ortadan kaldırılıyorsunuz). Kısacası bu mahlûkların evinizde veya evinizin dışında yarattığı sorunlar saymakla bitmez. Zavallı belediyelerimizin az işi varmış gibi bir de bunlarla uğraşması gerekiyor. Öldürseler kıyamet kopar, canlı yakalamak ve sonra onları barındırmak ise ayrı bir iş. Kısırlaştırma sorunlarına zaten değindim. En gelişmiş ülkelerde bu sorunların çözülmüş olduğunu düşünüyorsanız yanılıyorsunuz. İnternette bir tarayın bakalım ne tür sorunlarla uğraşıyorlar. Sanal canlılar bence tüm bu sorunların uzun vadeli tek çözümü.

Yazımı buraya kadar tahammül edip okuyabilen hayvan severler eğer yazdıklarımı ciddiye aldılarsa özür diliyorum. Yazımın geri kalanında onların yüreğini ferahlatmaya çalışacağım. Ama eğer yazdıklarımı doğru bulup, yürekte desteklediyseniz gerçekten de insan türünün az bulunur üyelerindensiniz. Dert edip bundan sonrasını okumanıza bile gerek yok çünkü yazının geri kalanı size hiç de hitap etmeyecek. Hemen kendinize sanal bir hayvan alıp keyfini çıkarın.

Öncelikle şunu söylemeliyim. Ben çevrenizde tanıdığınız hayvan düşkünü, onlarla iyi ilişki kurabilen bir hayvan sever değilim. En başta kendimle ilgili söylediklerimin bir kısmı doğru. Gerçekten de birçok hayvana alerjim var, doğayla

iç içe yaşamaya bayılan biri değilim. İş yerimde, ofisimin düz beyaz renkli duvarlarına bakmak beni yeterince mutlu ediyor. Çok nadiren dışarı çıkıp doğanın içinde olmak isterim. Kedileri sevsem de onları okşadıktan sonra ellerimi yıkamak gibi bir takıntım var. Beni tanıyanların onları kandırmaya çalıştığını düşünmesini istemem. Ama yine de, bu konuda hayvanları ya da bitkileri sevsem de sevsem de söylenebilecek bazı şeylerin olduğunu düşünüyorum. Bunu bir ikiyüzlülük olarak görebilirsiniz. Kendimi haklı çıkarmak için bir şey söylemeyeceğim. Umarım yazımın sonunda tüm bunları neden söyleme gereği duyduğum daha iyi anlaşılacak.

Burada uzun uzun insanların hayvan ve bitkileri evcilleştirmelerinin/ehlileştirmelerinin tarihinden söz edecek değilim ama daha sonra söyleyeceklerimle ilgili olan birkaç noktaya değineceğim. Öncelikle bitkilerin ıslah edilmesi ile sıcakkanlı hayvanların, özellikle toplumsal hayvanların evcilleştirilmesindeki bazı farklılıklara dikkat çekmeliyim. Bitkiler insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren ıslah edilmiştir. Bu işlem kısaca vahşi türlerin daha farklı ortamlarda yetiştirilmesi ve genetik müdahale ile yeni soyların üretilmesi şeklinde olmuştur. Yetiştirilen bitkilerin, yeni soylar üretmeden vahşi bireylerden daha farklı özellikler göstermeleri bunların farklı ortamlara verdikleri tepkilerle ilgilidir. Biraz daha su, gübre veya güneş ışığı onların insanlar için daha yararlı özellikler kazanmasını sağlar. Bu bireyler eski ortamlarına döndürüldüklerinde vahşi bireylerden bir farklılık göstermez. Çaprazlama ve aşılama gibi yöntemlerle ise farklı soylar ve melezler ortaya çıkarılabilir ve bunlar vahşi soylardan farklılık gösterebilir. Bitkiler dışında sadece bu tür bir değişiklik ile insanların yaşamına giren canlılar geçmişte pek yoktu. Söz gelimi soğukkanlı hayvanlar bu amaçla evcilleştirilmemiştir. Balık çiftliklerinde balık üretimi çok yeni bir üretim tarzı olsa gerek. Yılan

gibi diğer sürüngenlerin bazıları hayvanat bahçelerinde bakılmak suretiyle insan yaşamına girse de bunların evcilleştirildiklerinden söz edemeyiz. Ama kuşkusuz bunlar da çeşitli genetik müdahalelerle değiştirilebilirler. Asıl evcilleştirme gelişmiş memelilerle olmuştur. İlk evcilleştirilenler kedi, köpek, at, koyun ve inek gibi hayvanlardır (tavuk ve diğer bazı kuşların da evcilleştirildiklerinden söz edebiliriz). Ev hayvanı olarak evcilleştirilenlere en iyi örnek kedi ve köpektir sanırım. Bunların insana yararlı bazı işlevleri olsa da insanlar bunlarla (kuşkusuz at, inek ve koyunlarla da) bitki ve soğukkanlı hayvanlarla olmayan bir ilişki kurmuştur. Her ne kadar insanlar bu hayvanların evcilleştirilmesinde asıl “yeteneği” (“evcilleştirme yeteneğini”) kendinde görece kadar kibirli olsa da aslında evcilleştirilen bu hayvanların ortak özelliği toplumsal yaşamın bir parçası olabilen, bir anlamda “gönüllü” evcil hayvanlar olmalarıdır. Kuşkusuz bunların gönüllülükleri en başta evcilleştirilmeye gönüllü oldukları anlamına gelmiyor. Bu hayvanlar insan davranışını kısmen anlayabilen ve yargılayabilen hayvanlardır. Öğretilenleri öğrenebilirler, hatta bazı ahlak kurallarına da uyabilirler. Bu nedenle onlar insanlar tarafından evcilleştirildikleri kadar kendileri de evcilleşmiştir. Bir balık, timsah ya da yılanda olmayan birçok özelliğe sahiptirler.

Günümüzde hayvanların bir kısmı, özellikle kedi ve köpekler başlangıçtaki daha pratik işlevleri yanında (fare avlama, evi veya sürüyü koruma gibi) insanlara sadece dost, yoldaş olarak, onlarla ortak bir hayatı paylaşmaya başlamıştır. Bugün özellikle kedilerin evde sahiplerine arkadaşlık etmekten öte bir işlevi kalmamıştır. Köpekler hala bazı pratik görevleri görüyor olsa da evlerde büyük ölçüde kediler gibi dostlukları dolayısıyla bulunmaktadır. Bu nedenle ben özellikle kedi ve köpekleri bu özellikleri nedeniyle ayrı tutarak diğer canlıların bazılarıyla karşılaştırmaya ve bundan

bazı sonuçlar çıkarmaya çalışacağım.

Bu yazı bilimsel bir araştırma sonucu yazılmış bilimsel bir makale olmadığından sadece benim sınırlı gözlem ve deneyimlerime dayalıdır. Bu nedenle burada kullanacağım bazı ifadeler bir iddia taşımamaktadır. Bunlar sadece çıkarsamaya çalışacağım bazı felsefi sonuçları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Öncelikle evimde akvaryumda balık besleyenler ile kedi veya köpek besleyenler üzerinde durmak istiyorum. Burada balık besleyenler kedi ve köpek beslemezler, ya da tam tersi gibi bir iddiam yok. Ancak balık beslemek, kedi veya köpek beslemekten çok bitki yetiştirmeye daha çok benziyor dersem çok yanlış olmasa gerek. Balıkların kuracağınız ilişki sanırım duygusal olarak tek yanlı bir ilişkidir. Balıkların varlığı sizi mutlu edebilirken, sizin varlığınızın balıkları mutlu ettiğinden söz etmek çok anlamlı değil sanırım. Onlar ancak beslendikleri sürece bazı yaşamsal işlevlerini yerine getirirler ve sizin varlığınızdan adeta habersizmiş gibi yaşarlar. Balıkların bakımı çok kolay olsa gerek. (Kuşkusuz balık beslemenin zorluklarını kabul ediyorum. Onların da hastalık veya benzer nedenlerle ölebileceklerini, itinalı bir bakım istediklerini kabul ediyorum.) Ama sanırım bir seyahate çıkarken balıklarınızı emanet edecek bir dost bulmak, kedi ya da köpeğinizi emanet edecek bir dost bulmaktan daha kolaydır. Balıklarınıza bakacak kişi her gün onların yemlerini verse, sularını arada bir kontrol etse, eğer elektrik kesilirse yapılacak şeyleri yapsa yeterlidir. Bütün bunları mekanik bir düzenele de yapabilirsiniz sanırım. (Belki zihni sinir projesi benzeri bir düzenek gerektirse de olanaksız değildir sanırım.) Ama iş kedi ve köpeklere geldiğinde bunun sadece barınma ve temizlikle sınırlı olmadığını bilirsiniz. Hayvanların sahiplerinin yokluğu dolayısıyla depresyona girdiğinden söz ediliyor. Çünkü buradaki duygusal ilişki tek yanlı değil. Hem siz onların varlığından

hoşlanırsınız hem de onlar sizin varlığınızdanda hoşlanır (iyi bir hayvan dostu olmanız koşuluyla kuşkusuz). Siz onların size karşı duygularından nasıl hoşlanıyorsanız onlar da sizin onlara karşı olan duygularınızdan hoşlanırlar.

Bana öyle geliyor ki sadece balık ve benzeri hayvanları ve bitkileri besleyen insanlar kolaylıkla sanal canlıları “beslemeye” uyum sağlayabilirler çünkü bu “canlılar” ile kurduğunuz ilişki de tek yanlıdır. (Kuşkusuz sanal canlılığın bir kedi gibi duygusal tepkiler vermesi olanaklı ve sanırım bu tür “fonksiyonları” da var, ama bunun gerçek değil sanal olduğunu bilirsiniz. Kendinizi iyice kaptırıp sanal canlıyı gerçek canlı sayabilir ya da siz iyice sanallaşabilirsiniz.) Akvaryumda balık yetiştirenlerin onlarla geçirdikleri sürenin kendilerini dinlendirdiğini söylediklerini biliyorum. Doğrudur. Balıklarla ilgili bir belgesel seyretmek de kısmen bu işi görebilir. Tek farkla, belgeselde edilebilirsiniz ama kendi akvaryumunuzla etkin bir ilişki içindedir. O mekânda olup bitenleri gözlemek ve keşfetmek, gerektiğinde önlem almak zorundasınız. Sanırım sanal hayvanların da bu tür işlevleri vardır, ya da eğer istenirse olabilir. Bu nedenle akvaryumda balık beslemek büyük bir ölçüde sanal hayvan bakmaya indirgenebilir. Evet, bu yazıyı yazmamın nedeni olan düşüncemi sonunda kullandım: İndirgeme. Ev hayvanı beslemenin sanal hayvan beslemeye indirgenmesi ve böyle bir indirgemenin olanaklılığını varsayan düşüncenin ardında yatan diğer düşünceler ve nihayet bu yaklaşımın insanlar açısından sonuçları bu yazının asıl amacıdır.

Sanal canlıları üretenlerin bu işten kar etmek dışında bilinçli bir şekilde başka ne düşündüklerini bilemiyorum ama onların ne tür bir insan, toplumsal yaşam, diğer canlılarla ilişki kurma gibi konularda ne tür ön kabulleri olduğunun incelemeye değer olduğunu düşünüyorum. Eğer bu teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlansaydı bu konuda bir şey söylemeye gerek olmayacaktı ama birçok insanın bu “canlıları” kabullenmesi günümüzdeki insana dair bazı şeyler söylüyor sanırım. İnsanın insanla yabancılaşması ve insanın doğaya yabancılaşması üzerine çok şey söylendi. Eğer sanal hayvan düşkünlüğü sadece basit bir moda değilse hakkımızda pek de hoş olmayan şeyler söylüyor olabilir.

Bu cihazları yapanların benim giriş kısmında söylediklerime benzer şeyler düşünmüş olması

ihtimali yüksek gibi görünüyor. Büyük kentlerde yalnızlaşan ve bir can yoldaşına ihtiyaç duyan insan bireylerinin kendi bencilliklerinden de vazgeçmelerine gerek kalmadan ev hayvanı sevgilerini tatmin edebileceklerini düşünmüş olsalar gerek. Sanırım onlara göre ev hayvanı dediğiniz nihayetinde sadece miyav diyen ve beslenmeye, bakıma ihtiyaç duyan varlıklardır. Eğer aynısını elektronik olarak “yaratırsanız” alın size sanal bir hayvan ve bir sanal hayvan sever. Bir hayvanla hayvan sever arasındaki ilişkiyi bazı ilişkilere indirgerseniz (sanal besleme, sanal uyutma, sanal temizleme, sanal okşama) ya da bu ilişkilere indirgenebilir olduğuna müşterileri ikna ederseniz malınızı satabilirsiniz. Son yıllarda çocukların bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeyle giderek bu tür ilişkilere alıştıklarını da hesaba katarsanız (yüz yüze konuşmak yerine çetleşmek, kısa-mesajlaşmak, e-meyleşmek, vb.) çocukların ve bu tür bir çocukluk geçirmiş olan yetişkinlerin sanal ilişkilere ve dolayısıyla sanal hayvanlara çok çabuk uyum sağlayacaklarını görürsünüz.

Sanal canlıların bakımının zorlaştırılabilir olması (sanırım değişik zorluk dereceleri içeren cihazlar vardır, kendine güvenenler zorluk düzeyi yüksek hayvan besleyebilirler) gerçek hayvan besliyormuş hissini daha iyi verebilir. Sanal hayvan edinmeye eğilimli insanlar için hayvan beslemek de bir iş, proje veya bir ev ödevidir. Yapılması gerekenler vardır: birkaç baytlık gıda, birkaç baytlık temizlik, dilediğiniz kadar baytlık sevgi. Sevginizi bayt ve kilobaytlar cinsinden ölçmek ve göstermek çok güzel geliyor kulağa. “Ben kedimi yüz cigabaytlık seviyorum.” Gerçi sevgi ve yiyeceği bu kadar bonkörce kullanamazsınız sanırım çünkü belli sınırlar vardır herhalde. “Bugün 100 megabaytlık besledim bu üç gün yeter” diyemezsiniz. Sanal hayvanınız midesini bozabilir. Fazla severseniz şımarır. Dikkatli olmalısınız. Ancak bu o kadar da zor olmasa gerek çünkü zaten çevremizdeki diğer insanlarla da böylesi hesapçı ilişkiler kurmuyor muyuz? “Aman ona fazla yüz vermeyeyim sonra şımarır, astarını da ister.” Fazla zorluk çekmeyiz bence.

Ben kendi adıma bu canlılara kolayca alışmaya ve türümüzün bir sonraki evresi olan *homo sapiens philovirtualis*'e sıçramaya hazırım. Ya siz? Yoksa siz hala sanalhayvanseverleştiremediklerimizden misiniz?